

BALÁZS Lajos

A paraszti nemi kultúra és nemi erkölcs változásából az utóbbi évtizedek gazdasági-társadalmi változásainak kontextusában

Előadásom címében kétszer is szerepel a *változás* szó, jelezve azt, hogy dolgozatom tartalmi felépítésének kulcsszava is ez lesz, összhangban a kongresszus vezérgondolatával.

Előrebocsátom, adatközlőim idézett szövegeiben előfordul néhány triviális kifejezés, amit nem mellőzhetek, mert akkor a változás gondolatát is megsérteném a tárgyalandó kérdéskör egy felületén, hisz maga a szóhasználat is jelzi azt a társadalmi szintű mutációt, amit a címben megfogalmaztam. Adatközlőim tőlem bocsánatot kértek ezekért, hiányukban én ugyanazt teszem Önökkel szemben. Előadásom a paraszti társadalom intim világába nyújt, ha kis résen is, betekintést.

Mintegy négy évtizede folytatott szokáskutatásaim során arra a következtetésre jutottam, hogy Bálint Sándor vélekedésével szemben, „az emberi életnek” nem „három nagy szüksége” van (Bálint 1943: 206), hanem négy: születés, házasság, halál és nemiség. Ezt a felismerést utóbbi könyvem, *Amikor az ember nincs es ezen a világon. Paraszti nemi kultúra és nemi erkölcs Csíkszentdomokoson*¹ támasztja alá, illetve bizonyítja. Rá kellett jönnöm, hogy a születés, házasság, halál, az emberi élet hármass csúcsa nem áll, mert nem állhat önmagában. Köztük munka, vágyak, szenvedélyek, birtokviszonyok, becsület, szegény, félelem, indulatok, intrikák, szerelmek és gyűlöletek, emberi kapcsolatok, viszonyok zajlanak, mocoognak, gomolyognak, robbannak, csitulnak, füstölögnek, mint egy élő vulkán, amire legalább fél szemmel az emberek mindig odafigyelnek, mert onnan jön a három sorsforduló szellemi, lelki és tényszerű megvalósulásának tüze, melege, szenvedélye, titka, átka, csapása. Valamennyi maga is folytonos változásnak kitett tényező, jelenség és állapot, melyek az élet számtalan területén újabb és újabb változásokat indukálnak. Rá kellett jönnöm, hogy a nemiség és kultúrája – a paraszti lét megkerülhetetlen kötőanyaga. „Annyit nem imádkoztunk, s egyéb dolgainkról annyit nem beszélünk, mint erről”, mondja egyik adatközlőm a 35 közül. A nemiségről való beszéd csaknem minden találkozás és munkaalkalommal előjön, mert semmi sem olyan érdekes beszédtema ebben a társadalomban, kultúrrétegben, mint a szexualitás. A beszédtemának viszont élő

---

¹ Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2009 I. kiad., 2010. II. kiad.

fedezete van: telítve a fentiekkel összefüggő ellentmondásokkal, dühvel, indulatokkal elutasító, aztán mégis elfogadó viszonyulásokkal.

Ebből a teljesen leegyszerűsített helyzetből adódik, hogy a paraszti lét talán egy területe sem ismer olyan erős és gyakori konfrontációt a hagyomány és változás dialektikájában, mint a nemiség. Mivel kutatásaim nemcsak egy kimerevített normarendszerre irányultak, hanem a nemi kultúra és nemi erkölcs mozgásban levő vetületére is, természetesen tekinthető, hogy a hagyományos paraszti nemi kultúra és erkölcs normarendszere, bármennyire is szegény és félelem övezte, érzékenyen és sajátos módon reagálta le az utóbbi évtizedek gazdasági, társadalmi, kulturális stb. életének változásait.

A könyv első része az erotika és nemi élet megjelenésének kultúráját követi, kisgyermekkortól, amikor a gyermek bármit képes elkövetni, hogy valamit elleshessen, lehallgathasson és azt megoszthassa társaival. A nyugtalan kíváncsiságtól tehát a nemi vágy alkonyáig, a nemi vágy és testi tehetetlenség külső és belső konfliktusáig, amikor már „egyre inkább leszegényedik az ember ezen a téren..., amikor az emberem már nem csinál nagy kárt bennem (nyilatkozzák az asszonyok)..., amikor az, amiért érdemes volt élni, má nem kell.”

Az óriási anyagból csak felvillantani tudok néhányat, többnyire korról korra.

„A nemi életet nem kell tanulni. Ahhoz se tanár nem kell, se igazgató nem kell, sem tanfelügyelő nem kell...Ez természetes dolog.”

Hetven éves férfi adatközlőm négy tagadó és egy állító mondata nem más mint a nemi felvilágosítással, oktatással szemben megfogalmazott paraszti állásfoglalás, mely a természetet és természetet fogadja el tanítómesterének, és csaknem mindent, ami ezen kívül vagy felül van, kritikusan, olykor csúfondárosan szemléli. Ítélete az egész paraszti nemi kultúra sajátos másságát jelezi.

Ezt a viszonylag állóvíz állapotot bolygatta fel talán forradalmian elsőnek a szexfilmek, televízió műsorok kilencvenes években betörő folyama, társulva az iskolában már korábban létező nemi felvilágosítás viszonylagos, tétova, ám mégis valós gyakorlatával a falusi gyermekkor világában is, a hagyományos székely társadalom világában.

Konkrétabban az egyébként hagyományos, de sajátos gyermekkori szexuális kíváncsiság és érdeklődés alakulásában semmihez nem hasonlítható fordulatot hozott a szexfilmek előbb belopakodása, később betörése, a szex és pornólapok behozatalának, terjesztésének felszabadult lehetősége. Mindezek a felnőttek társadalmára is ugyanúgy hatottak: egyfelől kikezdték, de nem a rozsdá vagy szű lassúságával (!), hagyományos szexuális szokásaikat, szemléletüket, erkölcsüket másfelől megosztották és konfliktusokat gerjesztettek és gerjesztenek a nemzedékek között a nemiség megítélése, gyakorlása, a nemi kultúra és erkölcs terén. Ebben a jelenségben látom elsődleges társadalmi okát a nemiség, nemi erkölcs, mindennapi szóhasználat és viselkedés zuhanásának. (Középiskolai tanárként feltűnt, hogy főleg a hétfői, de nemcsak, első órák alatt sok az álmos, ásitózó diák. Most nem részletezem, de megtudtam, hogy hétvégi program gyanánt szexfilmeket néznek, pornó kazettákat cserélnék (könyv helyett!), szünetekben ezekről folytatnak eszmecserét, padok alatt küldött cédulákon ezekre hívják fel egymás figyelmét.)

A társasági élet egészen új jelenségeként jegyeztem fel az 1989 előtti időből, amikor az erre alkalmas technikát csak titokban birtokolták néhányan, hogy több házban, ősztől tavaszig, marosvásárhelyi, farkaslaki és székelyudvarhelyi videósok szex- és pornókazettákat vetítettek a téli hónapok idején zártkörű, bizalmas, többé-kevésbé törzsközönység előtt, 100 lejese belépti díjért. (A mozijegy ára akkor még 3-5 lej volt.) Ezeket kisebb-nagyobb eltéréssel, közmegegyezéssel vagy titokban, kíváncsisággal vagy megbotránkozó ellenérzéssel csaknem mind a három nemzedék látta. Ezen jelenségek közvetlen vagy közvetett gyermekszempontú következményeiből idézek:

„Olyant hallottam, itt nem messze, hogy az apja nézi a szexfilmet s a leányka es nézi. Első osztályos.”

– „Elmondom, amit nekem egy alkalomkor elmondott.

Azt mondja nekem, hogy »tudja-e keresztanyja, ott vótunk mámánál, a másik onokatestvéreimmel s neztük a pornó filmeket.« Így, szó szerint! Pornófilm. S mondom, tettem magam, hogy te I. én még ezt nem es hallottam. Az milyen? »Há keresztanyja, maga azt el se tudja képzelni, hogy azok milyenek.« Hát akkor, mégés na, valamit mongyál. S azt mondja nekem, »de azt tudja-e, ez éjjel vót, s mü felebredtünk. Akkor néztük. Met ángyika békapcsolta, s mü es néztük.« S mondom, jó na, de..., milyen vót? Kíváncsi vótam, hogy lám, mit látott. Azt mondja nekem, »tudja-e, mi vót? A néni a bácsinak a petit megszopta, leszopta, s a bácsi a seggibe bédugta.« S erre egyet kacagott. S mondom neki, menj el, az nem lehetett úgy, nem jól láttad. S azt mondja, »de úgy vót. Met én még olyant es láttam, azt mondja, hogy rendesen szexeltek, s csinálták a gyermeket.« Ezt a divatos szót használta, így, ahogy mondom: szexeltek.

A legtöbb szülő megengedi a gyermekeknek, hogy ilyeneket nézzenek. Arra a kiírásra, hogy 12, 14, 16-on alóliaknak nem ajánlott, arra nem adnak semmit.

Én teljesen szükségtelennek tartom az ilyen filmeket, mert ebből alakul ki ez a sok minden, hogy mindent látnak a gyermekek, mindent ki akarnak próbálni igen hamar, hogy ha már láttam, lám milyen. Én azt se tartom helyesnek, hogy az úton mennek, nem bírnak elmenni egy húsz métert anélkül, hogy essze ne álljanak, hogy ne fogják essze a feneküköt, mintha essze vónának ragadva, a szájikba bényomják a nyelvüköt le hasukig, ott az úton tíz percekig, s akkor mejen tovább, s újból. Gusztustalan. Mindennek megvan a maga helye s a maga ideje. Mi ezelőtt ilyent se nem csináltunk, se nem láttunk. Szeretni egymást lehet. De nem így, az úton. Nem tud elmenni száz métert enélkül. Mi ki kellett bírjunk heteket, me hetekig nem találkoztunk. S kibírtuk. De akkor vót érdekesség benne. Most mi van érdekes a házasetbe, a nászéjszakába? Akkor alig várta mind a kettő”. (N. 68)

„Hallom most es, Magyarországról es, hogy miket mutatnak ezek a *barabarák* [ti. parabola antennák]. Hát azt mét kell nézni?! Utálni való!” (N.78)

„Hamarabb es elkezdik a nemi életet. S a beszédjik es olyan mosatlan lesz. A leánykáknak is. Bűntudat nélküliek lesznek a mai fiatalok. S ez a tévé hatására. Ehhez jön a diszkó. Nem tudják, hogy eddig, s nem tovább.” (N. 45)

A szexlapok egyedi, alkalomszerű becsempészése időben megelőzte a televízió megjelenését és, meglátásom szerint, egy előzmény nélküli társasági élet, de a falusi perverz

gerjesztője is volt. Ebben a vendégmunkások játszottak szerepet, akikről kéz alatt lehetett vásárolni vagy ő maga hozott ajándékba, máskor meg kölcsönözte.

„Valahonnan örökké beszereztek egyet-egyet, s aztán nézték. Egymásnak odaadták, s ott mulattak rajta. Nevetgéltek rajta. Megjegyzéseik vótak: például vótak olyanok is, akik nézték az olyan jeleneteket, hogy ott...[szégyenkezve] szoptak. Most má elnézést, de... Voltak olyanok, hogy azt elítélték. A másik azt mondta, hogy nem hiszi el, hogy ilyen léteznek, hogy ilyen megtörténhetik, csak így lerajzolják vagy lefestik... Aztán volt, amelyik mondta még azt es, hogy megpróbálná. Hogy lássuk, ez milyen?” (N. 70)

A változások jelenségeit csak felvillantva, de a teljes kutatás alapján elmondhatom, hogy a paraszti társadalomban a gyermek manapság a nemiség sok vonatkozásában koráértettebb, mint városi társai. A civilizációs hatások, a hagyományos paraszti belenevelődés rendszerébe vegyülve (pl. az állatok pázásának, ellésének közvetlen megfigyelése), a gyermekkori, aztán a serdülőkori nemi kultúra és viselkedés szokatlan elegyét hozták létre. Más úton, más módon, más eredménnyel.

Mindezek hatására a serdülőkből kialakult egyfajta fölényeskedő magatartás az egyre bátoratlanabb szülői intéssel, felvilágosítási szándékkal szemben. Ami korábban nem történhetett meg! És ez is erkölcsi változás: a szülők pszichikai terror, zsarolás alá kerülése. A 10-12 éves leánykák „odahajigált szavakkal” válaszolnak az anyjuknak: „Maga a tyúkot tojni ne tanítsa!” Az általános felháborodás ellenére egyre több a szemet hunyó, szemet hunyni kényszerülő szülő.

„A kapuba megáll az a 15 éves lejánka egy gyermekkel [ti. serdülővel], a szülő jár-kezel az udvaron, más az úton, s ők esszeállnak, esszebúnak, negyed órát úgy esze vannak ragadva, hogy azt se tudod, hogy hányan vannak egy csoportba, s kimejen a szülő s egymással nem törődnek. A fiú áll a biciklinek háttal, a lejánka felteszi a lábát a biciklire, a vázra, bécsi a legényt a lába közli, s ott csókolóznak, a 15-16 éves lejánka! Mejen az apja mellette el, semmi kukk. Sőt három napokig elengedi, hogy kihálnak. Hát én, amikor a férjemmel ki vótunk hirdetve, s el akartunk menni piros kokozzáért, el nem engedett édesapám, csak úgy, hogy reggel mész, s este jössz. Ha ki kellett hálni, nem engedett el. Pedig ki vótam hirdetve, mentem férjhez. Na! Ennyire más. Most mennek, nemcsak a 16 éves lejánkák, hanem kisebbek. Elmennek kirándulni fel az erdőre, s kihálnak napokig. Hát elképzeli-e, hogy mit csinálnak ott éjjel. A biztos, nem alusznak. Szivaraznak, az italt es megigyak, s ezt magunkról tuggyuk, hogy ha az ember italt iszik, má szabadul fel. Másabb má gondolkodása, s mindene. Akkor az a tizenéves gyermek, mikor italt fogyaszt, a tévéből emlékszik, hogy mit látott, akkor megpróbálja: lám, kíváncsiságból es, hogy es néz ki?” (N. 69)

„Van olyan szülő, hogy a fijának óvszert veszen. Tizenöt-tizenhat éves gyermeknek. Nem szégyelli azt elmondani egy szülő, hogy óvszert vett a gyermekinek! Más előtt elmondani! Sajnos, így vátozik el minden. Én, ahogy felnőttem, én ezt halálomig viszem. Evvel a szégyenlősséggel.” (N. 72)

„Ezt a sok televíziót hibáztatom. S azt, hogy így megengedtek mindent. Az iskoláknál es az, hogy nem szabad a gyermekhez hézanyolni, nem szabad fegyelmelni, csak szóval,

de finomval (!), me hanem visszaüt a gyermek. Képes a gyermek szembeálljon a tanárával vagy tanyitójával. A tanárok félnek a gyermekektől. Há ez nem volt. Ezek a mindenféle filmek, a sok diszkó. Met a diszkó szülte a legtöbbet. Me lesötétítnek, a világon minden rosszat elkövetnek...Ezek csinálták. A mulatság sem úgy van, mint régen. Minnyá oda vagyunk kerülve, hogy a templomba sem bírnak csendbe ülni.” (N. 74)

„Mensz az úton, vagy nyitod ki a kaput, s látod a kotont eldobva. Hát azt nem egy nagy férfi dobja el! Ez csak gyermekmunka az ilyen.” (N. 67)

„Most nem szégyellnek abszolút semmit. Sajnos, hogy így van. A legtöbb helyen. Vannak olyanok, hogy ott a szülő megkapja a szobába ökö, s még a szülőre ráordítanak, hogy pucoljon el innen. Ilyenek lettünk, tanár úr. Mü pedig öregekül úgy szégyelljük. Ha megszidja egy szülő vagy nagyszülő, azt mondják, ők most fiatalok, most ez a divat. Az állapottság, az a divat. Ezelőtt es volt, de gyéribben. Akivel megtörtént, azt a földig lenézték.” (N. 65)

A szüzesség/ tisztaság a mai közfelfogás egy része szerint divatjamúlt, anakronisztikusnak ítélt állapot. A paraszti társadalom még mindig erős családcentrikus, hagyományos erkölcsi normákon nyugvó szemlélete szempontjából azonban a szüzesség kérdése távolról sem ennyire egyszerű, kézlegyintéssel elintézhető probléma. A szüzesség meglétének vagy elvesztésének a házasságkötés tervbe vételében, házasságkötésben, család-szervezésben, családi bizalom, béke és harmónia viszonylagos garantálásában, illetve az ebből eredő esetleges viszályok megelőzésében, kivédésében, főleg az első gyermek elfogadásában, együttélésben, társasági, közösségi életben stb. számtalan szövödménye van. Éppen ezért, az előző és mai nemzedékek értékítéletének színét és fonákját is tekintve, a szüzesség elvi és gyakorlati szempontból egyaránt ellentmondásokkal terhelt vetülete része a nemi kultúra, nemi erkölcs, a szexuális élet egészének. Távolról sincs (és valószínű még sokáig nem lesz) konszenzus abban, hogy „ki verje le előbb a harmatot”.² És jó-e, ha idejekorán leverik? Ebből a szempontból is a paraszti társadalom elkülönül társadalmunk valamennyi kisebb vagy nagyobb rétegétől. Ugyanakkor a paraszti társadalmon belül feszültséget és megosztást, mély ellentmondásokat és meghasonulásokat generáló tényező. Kinek a szava, kinek az igaza, kinek az erkölce a jobb válasz az igen-re és nem-re?

A fiatalok egy részének szabados viselkedése továbbra is a szülők, az idősebb nemzedék (45-50 évtől felfele) ellenállásába, rosszállásába ütközik. Az egyház tehetetlen az új helyzettel, vagyis a hagyományos erkölcsi normarendszer lazulásával, megszégésével szemben. Az idősebb nemzedék és az egyház képviselői is úgy látják, hogy a hagyományok, elvek oldódása elsősorban a magyarországi példák hatására történik, ám olykor nehezé szívvel hozott kompromisszumokra kényszerülnek.

„Most a fiatalok együtt élnek valamennyit Magyarországon, s akkor hazajőnek, s el kell a szülők miatt járják az útját az esketésnek, s a pap nem akarja, »Eh! Nem számít, menyünk vissza, s ott megesketnek«. Na, így felelnek. S ezért, hogy egy kicsit esszefogják

² Jóhízeműen elmosolyodom, hogy mennyire telitalálat ebből a szempontból is Vajda Mária könyvének címe: *Hol a világ közepe?* (1988)

a családokat, ezeket a fellépéseket el kell fogadják. Megesketi, s három-négy hónap múlva keresztel.” (N. 67)

Azonban a fiatalok, de a közösség jórészenek a felfogása, magatartása, ítélete a nemi tisztasággal szemben egész sor gazdasági, társadalmi, kulturális okokra is visszavezethető:

„– Azután kezdett minden változni, hogy kezdtek a fiatalok elvándorolni.³ S akkor iskolába, s munkahelyre, s nem voltak szem előtt. S a szülők se kezdtek úgy reafigyelni a gyermekekre. Met a kollektivizálással egyebet se osztottunk, ha kettő esszekerült, hogy most aztán hogy lesz, s mind lesz. S ez a sok jövés-menés a vonatokon, szabadon, s nem volt fegyelem, aztán bėjött, hogy megverni sem lehetett a gyermeket, se semmi... S aztán a televíziók még belépőtoltak, met abba millió-egyét láttak s látnak. Pedig a szüzesség elvesztésének volt s van következménye. Irgalmazzon az Isten annak a menyecskének, aki az ura előtt nem tud elszámolni a múltjával.” (N. 75)

Mi történt tehát ezen a téren az utóbbi évtizedek során és miben mutatkozik egy más-fajta nemzedéki konfliktus?

A hagyományos közösségben szokatlan gyorsasággal változott az általános hagyományos értékrend. Az idősebb nemzedék nem tudja feldolgozni – sem mentálisan, sem pszichikailag – azt, amit lát és amit hall szexualitás terén az utcán, a szomszédban, a templomban, a tévében stb. Eddig nem tudott, nem ismert erotikus, szexuális szokások, viselkedések, erkölcsök özönével szembesül⁴: szexualizált test, -öltözködés, ruházat, szemérmertlenség, erotikus helyzetek – hosszan tartó csókolózás – utcára, nyilvánosság elé vitele, a tévében látott nemi aktusok, pornográfia stb.

Radikálisan megváltozott a mai fiatalok nemi viselkedése a mai középkorú szülők, nagyszülők, idősebb nemzedék hagyományos normáihoz viszonyítva. Például az esti, éjszakai kimaradás, elhálás, udvarlási szokások, szemérmertlen testi közeledés, szülői intelem semmibe vétele. Ezekkel szemben jelentkezik az utóbbiak elitélő, bíráló szóáradata, vehemens visszautasítása, megvetése, a verbális undor, belenyugvás, tehetetlenség stb.

Miért viselkednek másképpen a mai fiatalok?

Számtalan tudomány keresi a választ: pszichológia, szexuálpszichológia, pedagógia, szociológia, teológia (pl. Földényi 1991, Graft 1992) stb. Elfogadott, hogy az általános korai nemi érés az egyik oka.

Néprajzos szemmel vizsgálódva a korai társadalmi érésnek, pubertásnak is köze lehet mindehhez, amit szerintem az átmeneti, beavató rítusok túlzott kiterjesztése fokozott fel társadalmi szinten. Az egyházi, vallási, iskolai átmenetek korábbi szerény rítusait ma eltúlzott ünnepséggel, tisztelet- vagy díszbédékekkel, költséges, nemre szabott, ahhoz igazított ajándékokkal toldják meg. A gyermeket, a serdülőt hamarabb tekintik a szülők is, a társadalom is felnőttnek, társadalmi szerepét felülértékelik, sőt licitálják, mint ahogy kijárna neki. Ha az

³ Ezek a gazdasági, társadalmi, művelődési folyamatok az 1960-as években indultak. A legnagyobb lökést a kollektivizálás adta.

⁴ Jellemző a nemiségre, szexualitásra vonatkozó eddig ismeretlen szavak nem ritkán komikus hangalakja: pl. dénes (DNS) vizsgálat az apaság megállapítására.

egyikben kiváltságot sugallnak a tudatába, a nemiség terén is ugyanaz alakul ki benne, illetve már azt revendikál magának. Minden átmeneti szokás a rítusok idejére (pre- és liminális időszakára) kiváltságokat biztosít az átmenetet megelőzőnek. Ezek sorába észrevétlenül a nemi tabuk feloldása is belekerül. Belekerül a szülői tehetetlenségből eredő szemet hunyás is.

Azzal is számolnunk kell, hogy nő a nemi, biológiai érés és a házasság, családalapítás közötti időszak. Az első előre jött, a második kitolódik vagy elmarad. Ma arról is beszélnek, hogy a házasságot a párkapcsolat veszi át. A falusi társadalom urbanizálódik, amihez társul az ingázás, a városi iskolába való járás, ami egyben a szülői ház befolyását erodálja, gyengíti.

A fiatalok nemi viselkedése megváltozásának érdekes okát abban is látom, hogy a fiatal szükségét érzi társadalmi fontosságá, (ál)maturizációja bizonyításának, amit a korábbi nemzedékek házasságkötéssel, munkavállalással, családalapítással bizonyítottak és fogadtattak el. Ami ma történik, az az idősebb és idős nemzedék szemében társadalmi rendetlenség és felfordulás (vö. Farkas 1975: 291). A serdülő úgy gondolja, illetve bizonyítani akarja, hogy felnőtté, biológiailag, társadalmilag éretté vált. Aztán ki van téve az ámitások özönének, melyek az önámítást sugallják, a nemi teljesítmények kíváncsisága és vágya bővületébe kerül.

Az idősebb, idős, még a fiatalabb szülők nagy „kiborulása”, hogy a gyermeket, serdülőt, fiatal családon kívüli környezete irányítja, és ebbe beleértendő szexuális viselkedésük, kapcsolataik is. A szexuális elvek, normák egyre inkább nincsenek összhangban az idősebb korosztályok szexuál-erkölcsi normáival és elveivel.

Lényeges változást tapasztaltam a paraszti erotika és nemi erkölcs alakulása tekintetében a házasság keretében. A gazdasági, társadalmi stb. változások Csíkszentdomokoson kialakították az eléggé népes „tétlen asszony” kategóriát. Ennek a jelenségnek egyik termékeny előidézője Balánbánya volt: az aktív férfi nemzedék jelentős része itt végzett pénzes, de férfitpusztító munkát. Ennek közvetlen társadalmi és gazdasági hozadéka volt, de közvetve a nemi kultúra, nemi szokások, nemi erkölcs irányába is lényegesen kihatott. A szerény családok gazdasági gyarapodásáról, a középkorú férfiak korai, szilikózisban való haláláról van szó! Egyfelől a bányában jól kereső férfiak feleségei felszabadultak a nehéz mezői munka alól, több szabadidőt, több mozgásteret kaptak. Ők Csíkszeredába, Gyergyószentmiklósról kezdtek járni vásárolni. Másfelől gyarapodott a fiatal özvegyek száma. Egy másfajta szexuális stratégia, másfajta szexualizálódás alakult ki. A fiatal özvegyek jelentős száma nem ment újra férjhez, mert magas nyugdíjhoz jutott. A hallgatóságra bizom, gondolják tovább ezt a helyzetet.

1989 után újabb jelentős fordulat következett be. A házastársak közül sokan, kezdetben a férjek, az utóbbi években az asszonyok/feleségek külföldön, elsősorban Magyarországon kezdtek dolgozni. A családi pusztulás gerjesztője lett: ha férfi a vendégmunkás, „neki egykettőre meg van adva a lehetőség a nőkre, a félrelépésekre”, amiből gyakran az következik, hogy esztendőbe 2-3-szor látogat haza a feleségéhez, gyermekeihez, „pénzt es nemigen küld”. Sok baj van emiatt: féltékenység, veszekedés, válás, és mindezek háttérben az oda-vissza pletyka mint intrika generáló, családi, közösségi békét fertőző tényező. Ha pedig az asszony a munkavállaló, róla „olyan hírek es jönnek, hogy esszefogott egy-egy férfivel..., hogy a bácsi [ti. a gondozott idősebb férfi] megkényszergette a fehérnépet. De jó pénzeket hoznak haza.” (N.

72) A férfi–nő viszonyában lényeges fordulat az is, hogy a családok többségében az asszony több pénzt keres, mint a hagyományosan családfenntartó férj. Ezt is tovább kell gondolni.

Ki gondolná, hogy a kollektivizálás, egy másfajta hierarchiára épülő gazdasági, szervezési szerkezet, új és másfajta helyzeteket teremtett a félrelépések megejtésére és a falusi „szocialista” (nemi) korrupció melegágya lett!? A magángazdaság megszűnt, a szezon munkálatokat nem a családfő szervezte, irányította, hanem új gazdasági szereplők: brigádosok, csoportvezetők. Mind férfiak! A munkaerő többnyire nő volt. A csoportvezetők és brigádosok vezették a napi teljesítményt, adták rá a „pontok”-at. Tőlük függött az őszi osztalék. Később a nyugdíj.

„Egy olyan asszont tudok, hogy 16 éve van a kollektívába. Papíron! Ha valaki járt a kollektívába, ejjsze én jártam a legtöbbit, de én azt az asszont nem láttam tizszernél többet bent dolgozni. De az es olyan vót, hogy lehetőséget ő tudott adni arra, hogy legyen találka. Úgyhogy a 16 évet az ilyenyekből kapta. S nyugdíjat es erre kap. Vót úgy, hogy egy találkával megvett hat évet, ott az irodába.” (N. 76)

A falusi típusú prostitúció egyre modernebb változatban összefonódik a pénzmosással.

„Aztán vannak özvegyasszonyok, akik alkalmi fizetségért megengedték: egy-egy szekerecske tűzi fáért, a kert felszántásáért, valamilyen terménynek a hazahozataláért...” (N. 66)

Az előbbi törlesztési formák mellé felzárkózott az ajándék és a pénz. A tárgyi ajándékokra (ékszerek), többletpénzekre azonban magyarázatot kell adni otthon: ekkor indul be a pénzmosás kifinomult, a falusi társadalmi szerkezetre épülő, a komikumot egyáltalán nem nélkülöző, ám mégis elmés gépezete.

A nemi kultúra változásainak sorában mentális, pszichikai, szóhasználati módosulás következett be a modern óvszerek használata tekintetében is. Kiemelném a leghétköznapibbat, a gumióvszert: beszerzésének, használatának körülményessége, gátolásossága, tolvaj neve két generáció nemi kultúrájának komikus konfliktusát jeleníti meg:

„Most lássa-e, a fiatalok hogy felszabadultak? Milyen szertelen világ lett? Akárki megveheti. Én például a boltba, jaj kell kacagjam!, úgy három éve, egy este ott vótam, s bójó egy legén, s aszongya, hogy »Krisztina néni, kérek egy *gumicsizmát!*« Krisztina erre azt mondja, »csokoládést-e vagy eprest?« Nahát, tanár úr, mondja meg! Az mét kell csokoládés vagy epres legyen?! Gumicsizma!? S a botos tudta egyből!, hogy mi az a gumicsizma! Dehát azt nem nyalják, ejjsze?! Vagy előbb megnyalják? Mitől jó az, na mondja meg, hogy ezek a kottonyok, me magyarul rendesen kottony a neve, epres-e vagy csokoládés? Me aztán a legénynek valami csomagocskát kiadott, s az elment. S kérdem, te Krisztina, ti gumicsizmát es árultok-e? Milyen gumicsizmát kért? Hát ez élelmiszer üzlet! S akkor mondja, hogy »Zsuzsa néni, kotton, csak így kéri a fiatalok, nem mondják, főleg az ilyen öregasszony előtt, mint maga es!« S mondom, de azt kérdezte, »epres-e, vagy csokoládés«, há avval meg van-e tőtte a kottony? Vagy csak olyan illatja van-e? Vagy az valami gerjesztő? Krisztina kacagott úgy, hogy vége vót az életinek. Aztán vót a másik botos, ott fejjel. Avval nagy barátnő vótam. Mondom, »Mari, gumicsizmája van-e?« S erre azt mondja, »magának kell-e?« Egyből tudta az es, miről van szó. S kérdem, há magától es úgy kéri-e? S azt mondja, »úgy hát! Van vaniliás es, epres es...« Hát ez olyan hülyeség!

Szóval, fel vannak a fiatalok így szabadítva. Most az élelmiszer boltokba mindenféle hülyeséget árulnak.” (N. 69)

Az idősek nemi kultúrájának alakulásáról nem szóltam, noha a mai gyermekek, serdülők, fiatalok nemi viselkedésén felháborodó idős nemzedék mentalitásának kétarcúságát, mint változást is megtapasztaltam. Az aludni nem tudó, korábban olvasót morzsolgató, imádkozó asszonyok időtöltő szokásai éjszakai televízió-nézésbe fordul át:

„Most én is azt tapasztaltam, s az özvegyasszonyok es (!!!), hogy amikor nem tudok aludni, kapcsolom körbe a tévét... A szomszédasszonyok es mondják, hogy milyen mocskos filmeket mutatnak, s miket csinálnak... Hogy a nők es mit csinálnak egymásnak, a férfiak es: masszírozzák s nyalják egymást, s úgy. Két fehérnép! Mostanig nem tudtam azt, hogy mi a meleg, s ilyen vagyok s olyan vagyok, na, ott meg lehet tanolni, s látni. Én elszunnyodok, s ha megebredek valamiét, aztán többet nem tudok visszaaludni. Akkor sokszor kénozem a szemeimet, s hordom körbe a tévét. Hát én megmutatom magának, tanár úr, melyiken vannak ezek. Hogy melyik adást nézze maga es. [keresi] Na, ezen vannak az olyan filmek: *Muzik*. Ezen. Tizenkettőkor kezdődnek a csóré menetek. Minden éjen. Kíváncsi vótam, hogy a nők mit tudnak csinálni egymás között. Met a nemi dologhoz ahhoz kell egy férfi s egy nő. Evvel így születtünk. Ez ezelőtt mét nem vót?! Melegek s hidegek!? S ilyen homokosok, s homoktalányok [indulatosan]. Mét nem vótak?! Ezek hogy lettek most a demokráciába?! Hol vótak mostanig? “ (N. 69)

Összegezés helyett megállapítható, hogy a falusi nemi kultúra és nemi erkölcs társadalmilag, kulturálisan, gazdaságilag kiemelten determinált, és ez fordítva is igaz. A nemi kultúra változásai, mint valami szeizmográfok jelzik a gazdasági, társadalmi, kulturális élet rengéseit, rezgéseit. Eme műveltségtükröző képessége tehát kétségtelen.

Irodalom

BALÁZS Lajos

2009 *Amikor az ember nincs es ezen a világon. Paraszti nemi kultúra és nemi erkölcs Csíkeszentdomokoson*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda (II. kiad. 2010)

BÁLINT Sándor

1943 *A parasztélet rendje*. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet RT Kiadása, Budapest

FARKAS Gyula, dr.

1975 *Akceleráció, szexuális nevelés és felvilágosítás*. In: Gegesi Kiss Pál (főszerk): *Iffúság és pszichológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 283–300.

FÖLDÉNYI F. László

1991 *Az elveszett egyensúly (előszó)*. In: Ortega y Gasset, José: *A szerelemről*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 7–20.

GRAFT, Wilhelm

1992 *Szexualitás – házasság – egyház*. Bencés Kiadó, Pannonhalma